

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ СВІТОВОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В XXI СТОЛІТТІ

Розглядаються особливості формування світового освітнього простору у контексті сучасних соціокультурних і глобалізаційних процесів.

У науковому забезпеченні модернізації української освіти в XXI столітті важливе місце посідає прогноз еволюції світової освіти, встановлення сучасних і перспективних тенденцій розвитку освіти в окремих країнах, в геополітичних регіонах в глобальному масштабі. Визначення сучасних методологічних орієнтирів та наукове обґрунтування стратегії інтеграції України у світове культурно-освітнє середовище потребує широкого розгортання порівняльних педагогічних досліджень.

Виконані в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України (відділ порівняльної професійної педагогіки і психології) дослідження, дозволяють оцінити найбільш ймовірні шляхи розвитку і перспективи формування світового освітнього простору крізь призму глобалізації.

Аналізу передумов і сучасних тенденцій в світі і, відповідно, у світовому педагогічному просторі, присвячена значна кількість робіт вітчизняних і зарубіжних авторів. Обґрунтовуються різні тенденції, серед яких ми виділяємо такі: поширення і зміцнення явищ інтернаціоналізації та глобалізації економіки; поява міцних наднаціональних економічних і політичних структур, що стали самодостатніми, самоорганізованими системами; перехід від ієрархічних структур до мережових (сітєвих); формування мережевого образу світу в економічному, політичному і інформаційному аспектах; створення міжнародних правових актів глобального характеру, які стають орієнтирами для співтовариства націй; формування єдиної світової інфосфери (інформаційної оболонки Землі) з використанням новітніх інформаційних технологій. Людство закладає фундамент міжнародної інформаційної магістральної системи, спрямовуючись до єдиної інформаційної мережі; визнання ролі особистості і потенційної загрози забуття її унікального характеру, її призначення щодо вибору своєї долі і реалізації всіх наявних можливостей через використання багатств і традицій власної культури; усвідомлення глобальних гуманітарних проблем, у вирішенні яких освіті відводиться провідна роль; виявлення соціальної, у тому числі академічної, мобільності тощо.

Дати вичерпний ряд тенденцій – надзвичайно складне заняття із-за неоднорідності і багатофакторності розвитку світового співтовариства на початку XXI століття. На останньому одинадцятому Всесвітньому конгресі товариств з порівняльної педагогіки на тему "Нові виклики, нові парадигми: освіта на шляху в XXI століття" (Південна Корея, 2001) виділялось чотири базові характеристики глобальних процесів у світовому співтоваристві, які необхідно враховувати в методології порівняльних досліджень. По-перше, сучасний світ являє собою цілісну соціально-політичну систему. Тому проблеми, що виникають в одній країні, неминуче приводять до змін у інших країнах. По-друге, використання сучасних інформаційних технологій і засобів масової інформації дає можливість людям різних країн та національностей приєднатись до одних і тих же культурних цінностей. Це спричиняє зміну культурних стереотипів та зміщення наголосів у культурній ідентифікації особистості: рушаються моральні норми і традиції, які склалися в суспільстві, інтенсивно формується світова культура. В результаті активного прагнення культурних співтовариств зберегти свою унікальність виникають конфлікти на міжетнічному і державному рівнях.

По-третє, змінюється уявлення людини про простір: він ніби зменшується. Сучасні засоби комунікації дозволяють спілкуватись і працювати на відстані. Тому у всіх галузях життєдіяльності суспільства зростає питома вага міжнародного співробітництва. Створюються реальні передумови для формування єдиного економічного, інформаційного, освітнього простору, для планетарного громадського устрою.

По-четверте, знижується роль держави в житті суспільства. Політична і економічна влада все частіше переходить до транснаціональних корпорацій, які починають впливати на траєкторію і характер соціальних, культурних та освітніх процесів у різних країнах та регіонах. Це призводить до опору за збереження автономії з боку окремих людей, народів, держав [1 : 107].

Ці риси сучасного суспільного розвитку суттєво впливають на світовий освітній простір і спричиняють неоднозначні процеси. З одного боку: світова спільнота усвідомлює і визнає вирішальну роль освіти у розвитку кожної особистості упродовж життя і у вирішенні проблем гуманізації сучасного суспільства в цілому; стрімкими темпами проходить інтернаціоналізація та інтеграція світового освітнього простору; на всіх рівнях функціонування освіти в суспільстві – у побудові освітньої політики, організації процесу навчання, виробленні методичних підходів тощо – починає враховуватись сучасна реальність: академічна мобільність, інтенсифікація інформаційних процесів, необхідність гуманістичного підходу, розквіт ідеї неперервної освіти тощо; нові інформаційні технології дозволяють підвищити якість освіти у віддалених районах і сільській місцевості, забезпечують залучення учнів до сучасних наукових досягнень.

З іншого боку, розвинуті країни і міжнародні організації за допомогою економічного тиску розширюють експансію нововведень у сферу освіти країн, що розвиваються, і нових незалежних держав. При цьому нерідко ігноруються освітні і культурні традиції цих країн, місцеві соціокультурні умови. Це посилює формування регіональних тенденцій у сфері освіти, підвищення функцій етнічних мов у навчанні і вихованні, зростання питомих ваги етнокультурного компонента в змісті освіти тощо.

Слід відзначити, що названі тенденції є характерними для всіх поліетнічних держав, таких як США, Великобританія, Іспанія, Індія, Росія, Україна, інших.

Аналізуючи реальну ситуацію в різних країнах і геополітичних регіонах, обґрунтовуючи різні прогнози, педагоги-компаративісти намагаються визначити найбільш ймовірні сценарії розвитку освіти в майбутньому. Дослідники процесів інтернаціоналізації освіти притримуються двох поглядів на майбутнє міждержавного співробітництва у цій сфері. Перша точка зору базується на ідеї прискорення інтернаціоналізації за рахунок уніфікації напрямів функціонування освітніх систем і технологій. Друга – переважаюча – пов'язана з ідеєю універсалізму в освіті при умові збереження багатоманітності традицій різних країн та орієнтації національних освітніх систем на потреби світу, який стрімко змінюється.

Для прогнозування розвитку світової освіти важливе значення має той факт, що напрацьовані співтовариством націй провідні міжнародні освітньо-політичні документи проголошують ідею нового виміру в освіті. За матеріалами Міжнародної комісії з освіти для XXI століття (1996, Доповідь для ЮНЕСКО) цей вимір має базуватися на реальності сучасного світу, пронизаний численними суперечностями між "глобальним і місцевим", "загальним і індивідуальним", "традиціями і сучасністю", "довготерміновими і короткотерміновими підходами", "конкуренцією і забезпеченням прав на рівні можливості", "безпрецедентним ростом знань і здатністю людини їх засвоювати" тощо. На думку Комісії ЮНЕСКО, різноманітність сучасного світу (економічна, соціальна, правова, культурологічна, інша) зробить нереальною гармонізацію стосунків в складних суспільних системах, таких як міжнародний освітній простір.

На цьому фоні рельєфно висвітлюється висновок Ж.Делора про те, що людство має йти до перегляду етнічних, культурних аспектів освіти і забезпечення кожній людині можливості зрозуміти іншу людину у всій її своєрідності, збагнути світ у його хаотичному русі до певної єдності" [2].

Ідея єдності світу (В.І.Вернадський, М.М.Моїсєєв, О.Д.Урсул, Б.С.Гершунський, А.П.Лиферов, інші) закономірно входить в наукове підґрунтя сучасної філософії освіти, за якою людські співтовариства, незважаючи на всі їх відмінності, є взаємозалежними і взаємовідповідальними за майбутнє.

Інтернаціоналізація освіти здійснюється головним чином у масштабах геополітичних регіонів, що об'єднують країни з подібними умовами історичного розвитку та подібною соціально-економічною структурою. Так розробляється більшість "наднаціональних" програм розвитку освіти. Закономірно, що найбільшого розвитку інтеграція освіти отримала в Західній Європі. Цей процес має глибокі історичні корені: спільність європейської цивілізації складалась протягом багатьох віків. Міжнародне співробітництво в галузі освіти в Західній Європі якоюсь мірою можна розглядати як відродження давньої історичної традиції.

Нинішні ідеї інтеграції: формування загальноєвропейського освітнього простору і європейський вимір в освіті. Про сутність цих ідей говорять назви провідних освітньо-політичних документів Ради Європи, яку називають "політичною системою" континенту, та Європейського Союзу: Європейська хартія мов регіональних та національних меншин" (1992), Конвенція "Про визнання кваліфікацій вищої освіти в Європейському регіоні" (Лісабон, 1997), Спільна декларація міністрів освіти Європи "Європейський простір у сфері вищої освіти" (Болонья, 19 червня 1999 р.), Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання (Страсбург, 2002), інші.

У цих документах європейський вимір в освіті розглядається як: потреба зміцнення у молоді почуття європейської своєрідності; розуміння цінностей європейської цивілізації і основ розвитку Європейської спільноти, які включають демократію, повагу до прав людини, толерантність та солідарність як результат пізнання "інших"; підготовка молоді до участі у суспільному та господарському розвитку Союзу, усвідомлення його корисності; збагачення знань про історичні, культурні та господарські аспекти країн-членів ЄС.

У підході до освітніх проблем між Радою Європи та Європейським Союзом існують певні розбіжності. За висловом Р.Вебера, директора зі справ культури й освіти в Раді Європи, "якщо Європейський Союз займається гармонізацією проблем освіти, то Рада Європи прагне зберегти їх різноманітність і специфіку".

Свідченням надзвичайної різноманітності підходів до розвитку національних освітніх систем у Європі є той простий факт, що загальноєвропейські освітньо-політичні документи підписують міністри з різним колом повноважень і посадових функцій. Так, спільну декларацію про Європейський простір у вищій освіті підписали: Міністр Науки і Транспорту (Австрія), Генеральний Директор Французької Громади Міністерства Вищої Освіти і Досліджень (Бельгія), Генеральний Директор Департаменту Освіти Фламандської Громади (Бельгія), Заступник Міністра Освіти і Науки (Болгарія), Міністр Освіти, Молоді і Спорту (Чеська Республіка), Міністр Освіти (Данія), Міністр Освіти (Естонія), Міністр Національної Освіти, Досліджень і Технологій (Франція), Міністр Освіти, Науки, Досліджень (Німеччина), Міністр Народної Освіти і Релігії (Греція), Заступник Державного Секретаря з Вищої Освіти і Науки (Угорщина) і т.д.

Дослідження процесів інтеграції, зокрема в галузі педагогічної освіти в Європейських країнах, показують, що держави не поспішають уніфікувати свої освітні системи [3]. Однак прагнення до окреслення освітніх стандартів і нострифікації дипломів у європейському контексті визнається слушним з погляду на прогнозовану міграцію молоді, а також можливості навчання упродовж життя, перенавчання, пошуки праці поза рідною країною.

Ми приєднуємося до думки тих науковців, які вважають, що названі процеси неминуче ведуть до формування єдиного європейського ринку праці. Проте наголошуємо, що в процесі поглиблення інтерналізації культури у всьому світі спостерігається "парадокс етнічності": зростає рівень національної самосвідомості. Так, в історії вітчизняної освіти початок нового століття відзначився прийняттям Національної Доктрини освіти. Нинішній триумф європоцентризму в загальнолюдському є складною проблемою, від якої залежить доля культури і життя

на Землі. Адже з епохи Просвітництва під культурою розумівся лише один культурно-історичний тип навчання, виховання і устрою навчальних закладів, який виник в Європі і є орієнтованим на класичну науку, на знання, з тим і на професійну підготовку. Інші типи освіти, які склалися у світі і нараховують подекуди тисячоліття самобутньої історії, до уваги не беруться, тому що їх реальна роль у становленні науково-технічної цивілізації XX століття є малою.

На початку нового століття чітко звучать попередження про відповідальність розвинутих країн світу за те, щоб стрілка світового антагонізму, яка довго трималась у напрямі Захід-Схід, не повернулася у напрямі Північ-Південь. Відсталість більшості країн Півдня – одна із глобальних проблем сучасності.

Серед дослідників інтеграційних процесів у міжнародному освітньому просторі привертають увагу роботи російських дослідників (О.П.Лиферов, Б.С.Гершунський, О.О.Кашаєв), які пропонують два можливих сценарії: революційний та еволюційний. Революційний сценарій пов'язаний з кардинальними змінами у змісті навчального процесу, методиках і технологіях навчання, коли стандарти освіти стануть наднаціональними, а досягнення національних освітніх систем – нежиттєздатними із-за їх низької ефективності. В основі таких змін – застосування новітніх досягнень техногенної цивілізації в розвинутих країнах. Проте такий сценарій є мало ймовірним, бо він пов'язаний з одночасними великими затратами на переоснащення, включення в орбіту дії глобальних електронних навчальних систем, підготовку нових спеціалістів. Більш реальним є еволюційний сценарій, за яким буде проходити зближення освітніх систем на всіх рівнях, активізується взаємодія регіонів, залишаться реальні передумови для збереження і взаємозбагачення національних культур.

Виходячи із сенергетичного підходу, робимо висновок, що в умовах взаємопроникання різних аспектів життєдіяльності суспільства світовий освітній простір буде прагнути до раціональної єдності. Відкритість і взаємодія різних освітніх систем є режимом виживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Методологические проблемы сравнительной педагогики // Педагогика.- 2002.- № 2.
2. Delors J. Learning: the Treasure Within. Report to UNESCO of International Commission on Education for the Twenty-First Century.- Paris: UNESCO Publishing, 1996.- 226 p.
3. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності.- Київ: Вища школа, 1997.- 180 с.

Матеріал надійшов до редакції 8.09.03 р.

Пуховская Л.П. Перспективы формирования мирового образовательного пространства в XXI столетии.
Рассматриваются особенности формирования мирового образовательного пространства в контексте современных социокультурных и глобалистских процессов.

Pukhovskaya L P. The perspectives of the formation of world educational space in the XXI century.
The perspectives of the formation of world educational space in the context of modern sociocultural and globalistic processes are discussed.